

Het architecturaal werk van BLAF Architecten schudt je uit je slaap, prikkelt de geest, maar schiept ongeziene helderheid in het actuele debat over bouwmethodieken. De architectuur van het ontwerp bureau is een zoektocht, een reis die nooit eindigt en die rekening houdt met de klimaatcrisis. Een ontmoeting met twee geëngageerde architecten: Bart Vanden Driessche en Lieven Nijs.

Philip Willaert

BLAF ontwikkelde voor De Nieuwe Dokken in Gent een versie van hun 'Big Brick'-gevelsteen
© Stijn Bollaert

"ONTWERPEN VANUIT DE KLIMAATCRISIS"

BLAF ARCHITECTEN HERDENKT KLASSIEKE GEBOUWSCHIL MET OOG OP CIRCULARITEIT

(ONDER)ZOEKENDE PRAKTIJK

In een bescheiden straat in Lokeren hangt aan de façade, als betreft het een dierenwinkel, het uithangbord van BLAF Architecten. Een hondenkop tegen een blauwe achtergrond, opvallend en stoer, tegelijk ook een tikkeltje dwars. Het zegt iets.

Hoe wordt jullie kantoor door de buitenwacht gepercipieerd?

Bart Vanden Driessche: "Ons bureau is in de architectuurwereld intussen goed gekend. En daar zijn verschillende redenen voor. BLAF is wel eens omschreven als een zoekende en onderzoekende praktijk, en met die benaming zijn we best tevreden. We zijn gestart vanuit een kleinschalige productie en hebben onze kennis van onderuit ontwikkeld. En we hebben onze cases zelf gemaakt. Ik bedoel daarmee dat veel architecten wachten op een ambitieuze opdrachtgever, of zelf mikken op belangwekkende

opdrachten. Ik geloof dat in elke opdracht en opdrachtgever wel iets zit dat je naar boven kunt halen. We proberen daar binnen de limieten van budgetten en erelonen altijd mee aan de slag te gaan. Daardoor denk ik dat mensen ons nog altijd als een laagdrempelige en geëngageerde praktijk beschouwen."

Is de Vlaamse architectuurpraktijk veranderd?

Lieven Nijs: "Ik denk dat het architectenberoep fundamenteel veranderd is in de afgelopen 20 jaar. Toen wij afstudeerden was de solopraktijk nog zeer gangbaar, die van de architect-auteur. Dat is vandaag niet meer denkbaar. Bouwen zelf is veel complexer geworden, maar ook de processen en de administratie eromheen. De discipline ontwikkelt zich verder in de breedte, door de raakvlakken met tal van maatschappelijke uitdagingen en andere disciplines. Elke realisatie is nu het resultaat van het werk,

de creativiteit en de kennis van velen. Daardoor is het een uitdaging om architectuur ook in de diepte te blijven onderzoeken."

Jullie architectuur is opvallend afwijkend van het zo geroemde Vlaamse minimalisme.

Bart Vanden Driessche: "Als minimalisme vandaag betekent dat we onze impact moeten reduceren dan is de term misschien relevant. Maar niet als je het minimalisme bedoelt van de jaren negentig, toen wij zijn opgeleid. De eerste jaarboeken architectuur waren in die tijd nog gevuld met grote witte villa's, waarin kosten noch moeite werden gespaard om bepaalde dingen vooral niet te tonen. Bij BLAF vallen

"KOUDEBRUGGEN BEREKENEN DOEN WE GEWOON NIET. DAT IS VERLOREN TIJD"

Bart Vanden Driessche (BLAF Architecten):
"Wij vinden niks uit, wij onderzoeken om andere linken te leggen"

de projecten buiten de klassieke modus van het minimalisme waarbij vorm opgelegd wordt aan materiaal. Ze zijn het resultaat van het onderzoekende karakter van ons bureau, waarbij we materialen proberen te begrijpen en te volgen."

INVULLING AAN DUURZAAMHEID

Lieven Nijs: "Over het algemeen zijn we niet bang van het woord 'duurzaamheid'. Het klopt dat er veel aan greenwashing gedaan wordt, maar dat mag ons als architecten niet tegenhouden om het

woord zelf een invulling te geven. Veel architecten zullen je vertellen dat duurzaamheid niet gaat over zonnepanelen, isolatie of groene gevels. Technische of bouwkundige aspecten van duurzaamheid zijn dingen die je ergens in een nota

ALTERNATIEVE GEBOUWSCHIL VOOR HOUTSKELETBOUW

Bart Vanden Driessche: "Zo'n 15 jaar geleden bouwden we onze eerste nieuwbouwwoningen in volledig formaldehydevrij houtskelet. Het was toen ook de eerste keer dat we mechanische ventilatie toepasten. Ik herinner mij dat ik daar binnenkwam en een andere luchtkwaliteit ervaarde dan ik gewoon

was. We waren eigenlijk al volgens de passiefprincipes aan het bouwen terwijl we het begrip passief nog niet eens kenden. Idem met circulair bouwen, wat eigenlijk een verzamelaar is voor zaken die je als een evidentie in ons werk terugvindt, zoals polyvalent, ecologisch, hergebruik, verbouwbaar, omkeerbaar ... Het waren voorlopers voor onze eerste experimentele passiefwoningen die erna volgden, waar we vooral alternatie-

ven voor de gebouwschil onderzochten. Dit leidde tot enkele innovaties, zoals de toepassing van leien met een alternatief voor het ruitpatroon. In samenwerking met Eternit pasten we ons idee in Sint-Niklaas voor het eerst toe in woning tISN, waarna Eternit het commercialiseerde als dambordpatroon. Opnieuw vanuit een haalbaarheidszoektocht, want leien waren uitgevoerd aan 35 euro per m² en daar had je nog geen steen voor."

BLAF Woning tISN © Stijn Bollaert

BLAF Woning tISN © Stijn Bollaert

parkeert om vervolgens het ontwerp uit te leggen. Toen het ging over energieprestaties leek dat nog een vrij abstracte en rekenkundige kwestie: een E-peil en een zogenaamd economisch optimum om de ambities te kunnen counteren met de nodige terughoudendheid. Wij hebben ons vaak afgevraagd of we dat niet moeten omkeren: wat als we ervan uitgaan dat we zo goed mogelijk willen bouwen, en ons vervolgens afvragen hoe we dit in de praktijk kunnen omzetten, en hoe het komt dat dingen zozegd onbetaalbaar zijn? Het passief bouwen heeft daarin veel betekend voor onze visie. Het circu-

lair bouwen lijkt nu bij veel architecten veel harder binnen te komen, omdat de lijn met het ontwerp korter lijkt: hoe bouwen we? Met welke materialen? Hoe dik zijn de gevelwanden? Hoe makkelijk is dat uitvoerbaar? Wat is de kostprijs?"

Bart Vanden Driessche: "Een goed ontwerp is voor BLAF een ontwerp met alle randvoorwaarden erop en eraan. We spreken al heel lang over een klimaatcrisis, maar vandaag wordt pijnlijk duidelijk hoe alle andere crisissen

BLAF Woning IbsN © Stijn Bollaert

BLAF Woning dnA © Stijn Bollaert

BLAF Woning dnA © Stijn Bollaert

"DE SPOUWMUUR MET VEEL ISOLATIE IS NIET LANGER HOUDBAAR ALS BOUWSYSTEEM"

GEEN KOUDEBRUGGEN

Bart Vanden Driessche: "Na verschillende passiefexperimenten met alternatieve gevelafwerkingen werd duidelijk dat baksteen terrein verloor als gevelafwerking bij passiefbouw. De spouwmuur met veel isolatie is niet langer houdbaar als bouwsysteem. Daardoor kwamen we tot een alternatieve hybride buitenschil die omkeerbaar bouwen mogelijk maakt. We bouwen eerst een buitenmuur, en dan een licht houtskelet erin, of omgekeerd. Je kan zo ook de buitenschil afbreken of de binnenschil, omdat ze elk op zich staan. Koudebruggen berekenen doen we gewoon niet. Dat is verloren tijd, we maken er doodgewoon geen. Dus er zitten geen verbindingen tussen de binnen- en buitenkant. Daarvoor hadden we een dragende buitenmuur nodig waarvan je de buitengevel kan loskoppelen van het interieur. Met de dnA-woning in Asse bouwden we zo ons eerste experiment, bouwden we eerst de muur, dan het dak en dan het interieur. Je kan dat ook omgekeerd doen, zoals bij de driehoekige woning wsT in Ternat of mijn eigen woning in Lokeren. Eerst het houtskelet, dan een muur optrekken als bekleding. Wij vinden niks uit, wij onderzoeken om andere linken te leggen."

"We onderzoeken hoe we deze passiefwoning maximaal kunnen demonteren en met dezelfde materialen een nieuw project maken" (woning IbsN © Stijn Bollaert)

met dat klimaat verbonden zijn. Bouwen vergt grondstoffen en energie in grote hoeveelheden. We stellen vast dat veel van onze projecten bedacht zijn voor de crisissituatie waarin we vandaag zitten."

HET WONEN ALS MAATSCHAPPELIJKE UITDAGING

Bart Vanden Driessche: "Wij zijn vooral gericht op woningbouw omdat we daaruit gegroeid zijn. Het is een onuitputtelijk en relevant thema, en het opdrachtgeverschap is zeer uiteenlopend. Daardoor hebben we onze interesse voor andere maatschappelijke programma's pas later ontwikkeld." Lieven Nijs: "Wonen blijft een maatschappelijke uitdaging. De vraag naar betaalbare woningen is ongezien. We proberen uit te zoeken hoe we hierin als ontwerper een verschil kunnen maken, en stellen vast dat dat binnen de huidige contouren van beleid en markt heel moeilijk is. Tegelijk is er iets anders wat ons erg veel zorgen baart: betaalbaarheid (in realiteit vaak 'rendement') wordt nog te vaak als excuus gebruikt om geen stappen te zetten inzake duurzaamheid of circulair bouwen, en om te blijven bouwen zoals we het kennen: met toxische en niet-herbruikbare materialen, veel gewapend beton, te weinig isolatie, enz. Zolang we niet anders gaan kijken naar hoeveel grondstoffen en gebouwen ons als samenleving over hun hele levensloop kosten, kunnen we die economische reflexen niet omkeren, en bouwen we geen duurzaam woningbestand op."

DUURZAAM METSELWERK

Julie gevelengineering is heel kenmerkend ...

Lieven Nijs: "Ik denk dat we nog steeds vooral ontwerpen en niet 'engineeren'. We proberen ons te verdiepen in materialen, constructie, hoe aannemers werken, hoe materiaalfabrikanten werken, en trachten te begrijpen hoe dat allemaal wel of niet correspondeert met hoe ontwerpers willen dat een gebouw eruitziet. Leg al die informatie samen en je merkt dat circulair bouwen daar voor een stuk over gaat. Baksteen bijvoorbeeld is zo CO₂-intensief dat we die baksteen volgens sommigen beter dunner maken. Alleen zijn de basiseigenschappen van baksteen significant voor de duurzaamheid van metselwerk. Haal je de basiseigenschappen van het materiaal onderuit, dan krijg je misschien een groter probleem dan het feit dat er energie in die baksteen zit."

Bart Vanden Driessche: "In de baksteenwereld doen er met betrekking tot het circulaire drie ideeën de ronde: 1, we komen tot een nieuw soortige baksteenproductie (leemsteen); 2, we gaan dat in elkaar klikken; 3, we gaan de gevelbaksteen dunner maken zodat er minder materiaal aan te pas komt. Wat producenten er niet bij zeggen,

is dat er veel meer staal nodig is om die muur overeind te houden. Staal is slechter dan baksteen. Dat zijn de linken die wij leggen. Wij zeggen: maak er gewoon één muur van zoals we vroeger deden zonder spouw. Kijk, een spouwmuur is verlucht. Het is een muur die niet meewerkt en niet isoleert. Wij laten die muur juist wel meewerken door in onze recente kleinschalige projecten geen spouwen te

Lieven Nijs (BLAF Architecten): "Over het algemeen zijn we niet bang van het woord 'duurzaamheid'"

BLAF Woning fmM © Stijn Bollaert

BLAF Woning fmM © Stijn Bollaert

ORGANISCHE STRUCTUUR MET MASSIVITEIT

Bart Vanden Driessche: "Woning fmM in Mechelen is echt wel een Per Kirkeby-ervaring, vooral door die organische structuren waarover veel is nagedacht. Het is niet toevallig dat bloemen blijven staan in de wind: ze hebben een structuur. In dit project komen natuur, kunst en architectuur samen. Dat zijn vier volumes – twee ronde en twee rechten – en die zorgen ervoor dat ze blijven rechtstaan. Ze dragen heel de constructie, niet als wand op zich, maar als volume. Vergelijk het met de vier poten van een tafel. Ons klimaat verandert, dus onze manier van bouwen verandert. We startten met de kennis rond zuidgerichte passieve zonnewinsten en thermische inertie aan de binnenkant, maar ondertussen is ons duidelijk dat niet alleen aan de binnenkant maar vooral aan de buitenkant thermische inertie interessant is, en dat zuidgericht te veel oververhitting geeft. Massiviteit heeft zijn belang op verschillende fronten, en zowel binnen als buiten."

creëren. Hiervoor gebruiken wij een speciaal ontworpen geperforeerde steen. Er is minder baksteen dan een dunne gevelsteen en een snelbouwsteen samen. We combineren dit niet met staal. De muur staat constructief op zichzelf en dat geldt ook voor de lichte houtconstructie aan de binnenkant. Daartussen storten we kalkhennep, een bio-based materiaal uitstekend geschikt voor isolatie."

DEMONTEERBARE PASSIEWONING

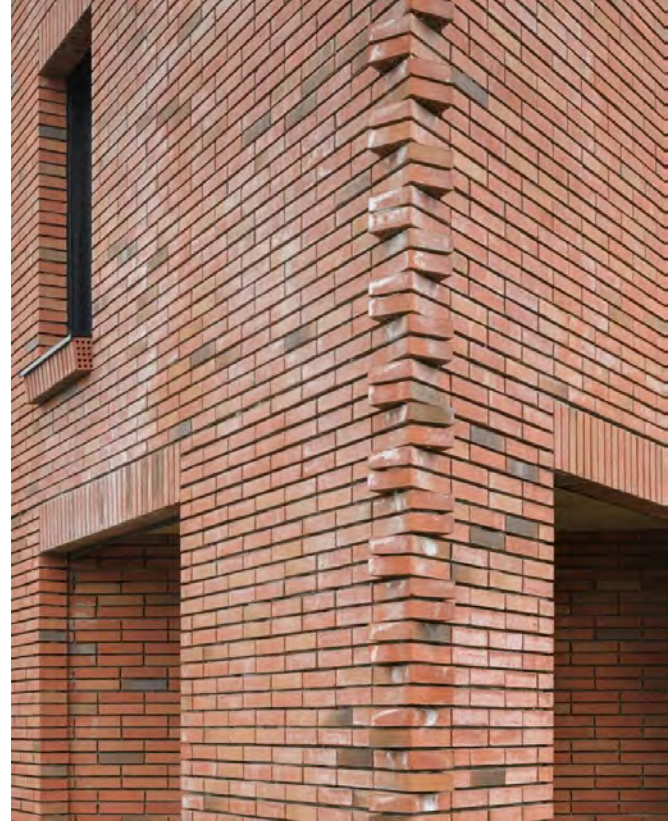
Bart Vanden Driessche: "Deze passiefwoning (IbSN) is er een die we recent nieuw hebben gebouwd, en die kort daarna totaal onverwacht werd onteigend! We onderzoeken nu hoe we die maximaal kunnen demonteren en met dezelfde materialen een nieuw project kunnen maken. We kunnen daarmee aantonen dat onze recent gebouwde passiefwoningen demonteerbaar en her-

bruikbaar zijn. Het is vandaag meer dan ooit een reële vraag om de grondstoffen en energie voor nieuwe bouwmaterialen te beperken, maar in eerste instantie zoveel mogelijk materiaal te hergebruiken. Intussen bekijken we weer nieuwe manieren om te bouwen met diezelfde materialen. We proberen vooral niet steeds op dezelfde manier te bouwen, maar telkens te onderzoeken hoe we beter kunnen bouwen. We zetten ook niet in op één materiaal of methodiek, maar op een combinatie ervan. We streven naar een hybride manier van bouwen met gerecupereerde of bio-based materialen, met hout en baksteen als pure producten, en we proberen beton en staal te weren of op zijn minst maximaal te beperken. Als hout duurder of schaarser is, gaan we wat massiever bouwen. Als baksteen duurder of schaarser is, gaan we het weer op een andere manier aanpak-

ken. Nagenoeg elk project wordt anders gebouwd, met een andere wand- en gevelsamenstelling. Ik denk dat het ongezien is. Het is zeker niet de gemakkelijkste weg en het is begrijpelijk dat niet elke architect die weg kiest, maar voor ons is dit de enige weg."

EEN PRIL LOWBUDGETPROJECT

Bart Vanden Driessche: "Toen ik afstudeerde was het eerste dat je moest hebben een auto. Dat is vandaag niet meer het geval. Onze mobiliteit moet veranderen. Gelukkig veranderen er zaken op een hele positieve manier. Zo geloven we al heel lang dat onze manier van bouwen ook anders kan, en hebben snel circulair leren handelen. 15 jaar geleden gebruikten we voor een project in Lokeren al enkel recuperatiemateriaal. De planken en de gipsplaten waren eerder al voor iets gebruikt, natuursteen werd verzameld, meubilair werd hergebruikt

Bij deze driehoekige woning wsT in Ternat werd eerst het houtskelet opgetrokken en pas daarna een muur als bekleding (woning wsT © Stijn Bollaert)

waardoor elke stoel anders was. De opdrachtgever had 30.000 euro en vroeg om een verbouwing. Een uitdaging zonder meer, met deze eenvoudige zelfgebouwde structuur als resultaat. Onze houding om circulair te denken en te handelen was toen al onderhuids aanwezig. We waren fier dat we een oplossing zochten vanuit ons engagement. Je ziet nog de sporen van vorig gebruik.

Dat was not done, alles moest minimalistisch zijn. We leerden onszelf om een constructiemateriaal te tonen, we leerden onszelf afwerking te durven weglaten waardoor de constructie zichtbaar bleef, we probeerden bevestigingen zichtbaar te laten waardoor recuperatiemateriaal opnieuw gerecupereerd kan worden. We werden vaak gedreven door betaalbaarheid, ons engagement om duurzame con-

structies binnen budget te bouwen. De kunst van het weglaten en niet wegsteken. Geen plafond is goedkoper dan een vals plafond. We bouwden daarom met glas in vaste delen, omdat dat even duur was als de samengestelde opake wanden. Triple glas is duurzaam en niet duur als het logisch wordt toegepast. Schuiven is duurder dan draaien. Opengaan duurder dan vast. Dat zijn de juiste connotaties."

DE BLAF BIG BRICK

Bart Vanden Driessche: "Onze eerste bakstenen gebouwen waren in recuperatiebaksteen. Waarom nieuwe stenen gebruiken als oude stenen beter zijn dan eender welke nieuwe? Toch zochten we naar betaalbare alternatieven en vonden die niet in het bestaand aanbod. We ontwikkelden met twee baksteenfabrikanten (Wienerberger en Ploegsteert) een nieuwe gevelsteen, die de eigenschappen van een 'snel'-bouw integreert. Met ondertussen twee versies steen bouwden we verschillende projecten, zowel enkele particuliere als groepswoningbouwprojecten. Door de kleinschalige experimenten te bouwen, slagen we erin om ondertussen ook projectontwikkelaars te overtuigen. We merken dat de innovatie een impact kan hebben op de circulaire economie en dat niet enkel onze BLAF-projecten hiermee zullen gebouwd worden in de toekomst."

